

Prof. Dr. Ebulfeyz Elçibey

Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı ve Azerbaycan Halk Cephesi Partisi (AHCP) Genel Başkanı Ebulfeyz Elçibey verdiği son röportajında, ülkesindeki ve bölgedeki gelişmeleri değerlendirdi. 'Bunların birinin açıkça söylemesi gerek.' diyerek, her zamanki üslubunu sürdüren Elçibey, Türkiye ve Azerbaycan'ın sınırları kaldırarak konfederasyona gitmeleri gerektiğini söyledi.

Prof. Dr. Ebulfeyz Elçibey (1938 - 2000) Azerbaycan eski Cumhurbaşkanı Ebulfeyz Elçibey, Nahçıvan'ın Keleki kasabasında doğdu.

Asıl adı, Ebulfez Kadir Gülođlu Aliyev olan Elçibey, Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Elçibey, 1970'li yıllarda, eski SSCB topraklarına dahil olan Azerbaycan'ın bağımsızlığı için mücadele etmeye başladığı 1976 yılında Sovyetler'e karşı propaganda yaptı ve 1978 yılında partiyi bırakarak serbest bırakıldı. Elçibey, 1988-1989 yıllarında Azerbaycan halkına bağımsızlık mücadelesi yolunda öncülük ederek, halkından büyük destek gören aktif siyasi hayatına 1989 yılında, Azerbaycan Halk Cephesi Partisi'nin (AHCP) başına geçerek başladı. Azerbaycan, SSCB'nin 1990'da dağılmasının ardından 18 Ekim 1991 yılında bağımsızlığını resmen ilan etti. Ayaz Muttalibov'un kısa süreli cumhurbaşkanlığından sonra, Ebulfez Elçibey 7 Haziran 1992'de bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı oldu. Elçibey, daha önce "Milli Kahramanlık Ödülü"nü verdiği Suret Hüseyinov'un Haziran 1993'de ayaktan kalkmasından sonra cumhurbaşkanlığı görevini terkederek doğum yeri olan Keleki'ye döndü. Azerbaycan'ın eski Cumhurbaşkanı, 31 Ekim 1997'de Keleki'den Bakü'ye döndü ve AHCP'nin başına aktif siyasi hayatına devam etti. Elçibey, 1998 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine, "demokratik ve adil olmadığı" gerekçesiyle boykot ederek katılmadı. Elçibey, zaman zaman Haydar Aliyev iktidarına karşı sert demeçlerle kamuoyunun dikkatlerini üzerine çekti. Azerbaycan'da 5 Kasım'da yapılacak 2. dönem parlamento seçimlerine katılma kararı alan Elçibey, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin parlamentosuna girebilmek için ilk defa milletvekili adayı oldu. Hayatı boyunca, Türk dünyasının birleşmesi ve kardeşliği için mücadele eden Elçibey, "Bütün Azerbaycan Yolunda" isimli bir kitap yayınladı. 62 yaşında ölen Ebulfez Elçibey, iki çocuk babasıydı. GATA'da yaklaşımlarıyla sağlık nedenleriyle Türkiye'de tedavi gören Azerbaycan'ın eski Devlet Başkanı Ebulfez Elçibey Türkiye'de vefat etti.

KESİTLER

- Giriş
- Sovyetler Sarsılıyor
- Yükselen Bayrak İnmez
- Cepheye İlk Çatlak
- Azerbaycan'ı İç Savaşa Sürükletmem
- Son Söyleşi: Türkiye İle Birleşmeliyiz

GİRİŞ 1938'de Nahçıvan'ın Keleki kasabasında doğan Elçibey, 1962'de Bakü Devlet Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü, bölümünden mezun oldu. 1963-1964'te Mısır'da tercüman olarak çalıştı. 1970'lerde ise ülkesinin bağımsızlığı için çalışmaya başladı. 1975'de 'milliyetçilik' suçundan bir buçuk yıl hapis yattı. 1976'da Salman Mümtaz El Yazmaları Enstitüsü'nde Türk ve İslam tarihi ilk yazılı kaynaklarını inceleyen, bir yandan da bağımsızlık mücadelesi için çalışmaya başladı. **SOVYETLER SARSILDI** 1980'lerin sonlarında dünya Sovyetler'i tarihin çöplüğüne atmak için gün sayıyordu. Elçibey ise ülkesinde bağımsızlık mücadelesi çekenlerdendi. O, milliyetler siyasetinde Leninist ilkelerin bozulduğunu, Rusçanın emperyalist bir siyaset aracı haline geldiğini düşünüyordu. 1988'in ortalarında üç Baltık ülkesi Litvanya, Letonya ve Estonya'da halk cephesi kurulması ona esin kaynağı oldu. Halk Cephesi 1989'da ilk 'yarı legal' konferansını yaptı ve 'Azat Azerbaycan' mücadelesinin başını çekecek lider olarak seçildi. Hedefi vardı: Azerbaycan'ın bağımsızlığı, Karabağ'ın Ermenilerden temizlenmesi, İran'daki Güney Azerbaycan'daki 25 milyon Azeri'nin Azerbaycan'la birleşmesi. Halk Cephesi, Rus istihbaratının engellemelerine rağmen kısa sürede bir halk hareketi haline geldi. Öyle ki, 1989'da hükümet cepheyi resmen tanımak zorunda kaldı. Elçibey'in ilk aktif eylemi ise, binlerce Azeri'nin İran sınırına yaptığı ünlü yürüyüşü oldu. Bu seferki esin kaynağı Berlin Duvarı'nın yıkılmasıydı. Nahçıvan ve Astra'dan onbinlerce Azeri, Aralık'ta 'Yapasın Tebriz-Bakü' sloganlarıyla sınıra dayandı ve, ne Rus askerleri ne de İran askerleri çatışmaya giremedi. Dikenli tellerle 'Birleşmiş Azerbaycan' sloganlarıyla parçalanmıştı. **YÜKSELEN BAYRAK İNMEZ** 1990'da dünyaya 'barış ve kardeşlik' mesajları veren SSCB lideri Mihail Gorbaçov, Azerilere başka bir şeyi reva görecekti: Kızıl Ordu. Önce kimse buna inanmadı. Ama 19 Ocak'ın 20 Ocak'a başlayan gece umulmayan oldu ve Kızıl Ordu tankları 70 yıl önceki gibi Bakü'ye giriverdi. 1918'de Mehmet Emin Resulzade öncülüğünde kurulan Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 27 Nisan 1920'de Kızıl Ordu'nun paletleri altında ezilmesi gibi. Ama bu kez tarihin tekrarı etmesi bu kadarla kalmadı. Bakü'deki ünlü Azatlık Meydanı'nı dolduran milyonlar kendilerini tankların önüne atıverdi. 130 kişi hayatını yitirdi, 700'ü yaralandı. Ama bu harekatta sonra siyasetin dengeleri de değişti. Vezirov görevinden alındı ve yerine Moskova'nın 'has adamı' Ayaz Muttalibov getirildi. Halk Cephesi ve Elçibey'in payına ise yeraltına çekilmek düştü. Hükümet, Halk Cephesi'nin yetkililerini tutuklamıştı. Baharla bir ortam yumuşadığında Elçibey yine sahneye çıkacaktı. Bu kez Mayıs 1990'da uzun yıllar çalıştığı El Yazmaları Merkezi'nin önünde 'Azerbaycan bayrağında orak çekici kullanmayın' çağrısı yapıyordu. Elçibey, bunun yerine 1918'de Resulzade'nin sözlerini tekrarlayacaktı: "Yükselen bayrak bir daha inmez." Azeri Yüksek Sovyet Meclisi ise Rus askerlerinin Bakü'de olmasından yararlanıp seçim kararı aldı. Halk Cephesi seçime katılırken, Elçibey sadece kurulan seçim bürolarını yöneterek arkadaşlarının destekleyecekti. Olanca hileye rağmen Halk Cephesi'nden 30 milletvekili meclise seçilmeyi başardı. **CEPHEDE İLK ÇATLAK** Rusya'da Boris Yeltsin'in devlet başkanı olduğu 1991'de Halk Cephesi'nde de ilk çatlaklar belirdi. Moskova'da hapis yattığı yıllarda Rus yanlısı olduğu söylenen Ytibar Memedov ve Rahim Gaziyev, Elçibey karşısında bir grup oluşturdu. Memedov, 'Milli Ystiklal Partisi'ni kurdu. Elçibey ise dikkatini bir yandan Rus askerlerinden kurtulmaya diğer yandan da iğgal altındaki Karabağ'da verilecek savaşa odaklandı. 23 Ağustos'ta Bakü'de düzenlenen mitingde komünist partisinin lağvedilmesi isteyen konuşmasını yaptı ve, sivil giyimli KGB ajanları tarafından feci şekilde dövüldü. Azerbaycan ise artık geri dönülemez noktaya gelmişti. Komünist Partisi, 14 Eylül'deki kongrede lağvedilmeyi tartıştı. Elçibey'in çağrısına uyan 100 binin üzerinde meclisi kuşatınca beklenen oldu. Bağımsızlık ilan edildi. Elçibey ise 100 binden fazla Azeri'ye, "Hukuki yoldan bağımsızlığımızı kazandı. Bundan sonraki mücadelemiz gerçek bağımsızlıktır" dedi. Ve 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Aralık'ta halkın yüzde 98'inin oyuyla bağımsızlığına evet dedi.

Bu sýrada gerçekteleþen ve tarihe 'Hocalý katliamý' olarak geçen olay ise Muttalibov'un sonunu getirdi. Rus destekli Ermeni güçlerinin 10 bin nüfuslu Hocalý kentine yaptýđý saldýrydan sadece 1000 kiþi kaçaþabildi. Katliamýn ardýndan adres yine meclisti. süren bekleyiþin ardýndan Muttalibov istifa etti, yerine Yakup Memedov geçti. Ama artýk cumhurbaşkanlýđý seçimi kaçýnýlmazdı. Elçibey'in bu görevde gözü yoktu. Önce adaylýđa yanaþmadý, ýsrarlar üzerine 'evet' dedi. Seçileceđine kesin gözüyle bakýlýyordu. en çok rahatsýz olan ise Moskova ve Tahran'dý. Ýpte bu sýrada Þuþa ve Laçin, Ermenilerin eline geçti. 14 Mayýs'ta mecliste top ve Halk Cephesi milletvekillerini dýþlayan bir heyet Hocalý olayýndan Muttalibov'un sorumlu tutulamayacađý kararýný alýp, onu devlet baþkaný ilan etti.

Elçibey'e yine meydanlara çýkmak düþmüþtü. 200 bine yakýn Azeri, meclise yürüdü. Muttalibov ve arkadaþlarý bir Rus askeri u Moskova'ya kaçtý. Ve 7 Haziran 1992'de Elçibey oylarýn yüzde 59.4'ünü alarak devlet baþkaný seçildi. Elçibey ilk ip olarak milli o oluþturmak için kollarý sývadý. Ancak Karabađ'da savaþan Azeri birlikleri 'nedense bir birlik' sergileyemiyordu. Azeri güçlerine verilen karþý atak emri, bizzat Savunma Bakaný Gaziyev'in 'geri çekil' emriyle sabote ediliyordu. Ermeniler Kelbecer ve Ađdam'a da girdi. Elçibey'in Türkiye'nin yardımıyla kurduđu milli ordu baþarýlý olamamýþtı. Eylül 1992'de cephe ziyaretlerinden Elçibey'e karþý bu kez suikast düzenlendi. Ama sonuç alýnamadı. AZERBAÝCAN'I ÝÇ SAVAÞA SÜRÜKLEMEM 1993'e gi Elçibey yönetimi petrol anlaþmalarýný belli bir noktaya getirmiydi. 15 Haziran'da Ermenilerle muhtemelen Kelbecer'in geri alýnmasý için masaya oturacaktý. Ülke ekonomik ve siyasi bađýmsýzlyđa adým adým yaklaþýyordu. Ama bu kez devreye girece Suret Hüseyinov, Elçibey'in kaderini deđiptirecekti. Azeri lider, Gence'deki birliklerin komutaný olan Hüseyinov'a Karabađ'daki baþarýlarý için kahramanlýk ünvaný vermiþti. Ama onun hesabý baþkaydı. Rusya'nýn ve Ýran'ýn desteđini aldýđý söylenen Hüþ baþka iliþkisi de o sýralarda Nahcivan'da bulunan KGB tedarikatýndan geçmiþ Haydar Aliyev'leydi. Aliyev, Bakü'de yavaþ yavaþ etkinliđini artýrmýþtı. Söylentilere bakýlýrsa, Hüseyinov ile Aliyev arasýnda bađlantýyy Gaziyev sađlýyordu. Bu kez darbe 'geliyo diyordu. Elçibey, 3 Haziran'da Gence ve Bakü'deki olađanüstü hal ilanýný uzatýp Gence'ye birlik gönderdi. Ama isyan bastýrylan Hüseyinov, Bakü'ye dođru harekete geçtiđinde Elçibey'e sürgün yollarý görünmüþtü. Kaybettiđini anlayan Elçibey, kan dökülme istemiyordu. Aliyev'i kriz yatýþana dek baþa geçmesi için Bakü'ye çađýrmak zorunda kaldý. Uyuþturucu ve silah kaçakçýlyđyla Hüseyinov onu ürkütüyordu. Aliyev ise Azerbaycan için 'sýkýntý' anlamýna gelse de hiç olmazsa Azeri devleti korunabilirdi. O sýralarda yakýnlarýna þöyle diyecekti: Bu ülke için yapýlacak bir hizmet daha var. Ýktidardan el çektilsek dahi Ermenilerle sava durumda olan, bin bir emekle kurduđumuz bu devleti iç savaþa çekmeyeceđiz. Ve Aliyev, Bakü'ye geldi. Hüseyinov'un sahneye koyduđu Moskova destekli darbe planýnýn birinci aþamasý tamamlanmýþtı. Elçibey, Hüseyinov aracýlyđýyla kendisine hazýrlandýđýný öđrenince, 17 Haziran'da Keleki'ye gitti. 24 Haziran'da Aliyev yeni devlet baþkaný seçilirken, Hüseyinov da baþb atanacaktý. 1997'de Bakü'ye dönen Elçibey, bir yıl sonraki devlet baþkanlýđý seçimini 'demokratik ve adil' olmadýđý için boykot el verseydi, 5 Kasým'da milletvekili adayý olacaktý. TÜRKÝYE ÝLE BÝRLEÞMELÝYYZ Azerbaycan'ýn eski Cumhurbaşkanı Azerbaycan Halk Cephesi Partisi (AHCP) Genel Baþkaný Ebulfez Elçibey verdiði son röportajýnda, ülkesindeki ve bölgedeki geliþmeleri deđerlendirdi. 'Bunlarý birinin açýkça söylemesi gerek.' diyerek, her zamanki açýk üslubunu sürdüren Elçibey, Türkiye Azerbaycan'ýn sýnýrlarý kaldýrarak konfederasyona gitmeleri gerektiđini söyledi. Azerbaycan Halk Cephesi liderliđiniz bir bađýmsýzlyk hareketi olarak baþladı. Amacýna ulaþtı, önce iktidar sonra parti oldu. Ýçinden birçok parti çýktý; ayný çizgideki bu neden birleþemiyor? Bu tabii bir süreçtir. Azerbaycan için bir þeyler yapmak isteyen milliyetçi milyonlar bir araya toplanarak bađýmsýzlyk için mücadeleye etti. Bađýmsýzlyđýmýzy kazandýktan sonra devlet kurmak için iktidar olmak gerekiyordu. Halk Partisi, olarak kalsaydı buna izin vermezdim. O zaman yine Komünist Parti'nin yerine oturmuþ olur, tek hakimiyetlik devam ederdi. Demokrasi, çok partililikten baþlar. Ýnsanlar niye böyle bakýyor? Ayný çizgide birçok partinin çýkmasý, bunlarýn birbiri arasýnda ihtilaflarý, tartýþmalarý gayet normaldir. ABD'de esasen 30'a yakýn parti vardýr; bunlarýn ikisi öndedir. Rusya'da da 6'dan fazla Komünist parti var; niye birleþmiyorlar? Kim bilir, Azerbaycan'da da zaman gelecek iki parti kalacak. Toplumun tabii akýpýný kimse engelleyemez, kendisi hareket eder, içinden liderler çýkarýr. Ýktidarýnýzy kýsa sürmesini nasýl izah ediyorsunuz? Þep koþan milyonlar siz yýkýlýrken neden arkanýzda deđildi? Ben yýkýlacađýmý biliyordum. Rus askerini Azerbaycan'dan çýkaly arkadaþlarýma dedim ki, benim artýk iktidarda kalacađýma inanmayýn. Rus KGB'si bizi yýktý. Rus ve Ýran istihbaratý ortak çaly milyon dolarlyk bütçeleri vardý. Azerbaycan'dan Rus askerini kovmaya muvaffak oldum. Evet, kovdum onlarý, 'çýk git' dedim. Tam 75 bin Rus askeri vardý. Kafkasya'da Bakü, Rus askerí üslerinin merkeziydi. Gence'de hava komando tugayý vardý ki, bir günde Azerbaycan'ý iþgal edebilirdi. Kolay olmadý. Hadi þimdi çýkartýn Rus askerini bir yerden de görelim. Çýkmýyorlar. Ne Gürcistan'dan ne Tacikistan'dan. Bunun sistemi var. Rus ordusu karýþýk milletlerden oluþmuþtu. Ordunun yüzde 60'ý Rus'tu, Bunlarýn içinde birbiri ile geçinemeyen Ukraynalýlar da vardý. Nahcivan'da sýnýry koruyan Rus askerinin asýl görevi Türkiye'de casusluk yapmaktý. Operasyonlar yapýyor, Anadolu'da türlü türlü iþler görüyorlardý. Rus askerini göndermekle Türkiye'yi de kurt Gence isyanýný bastýrmak yerine neden Keleki'ye, köyünüze gittiniz; Türkiye neden sizi desteklemedi? Ýsyancý Albay Suret Hüseyinov Bakü'ye yürüdüđünde kardeþ kaný dökülmesini istemediđim için Keleki'ye gittim. Hüseyinov, Karabađ'da savaþýyordu, kazanmýþtı, askeri çevrelerin telkiniyle ona kahramanlýk ünvaný verdim. Keleki'den iki gün önce Ankara'da ađýrlandýđým yalan sonra Türkiye'den maslahat almaya gittiđim de dođru deđil. Bir halk, mücadelesini kendi yapmalýdır. Türkiye'nin babýný niye bur sokalým ki? Türkiye, diplomatik açýdan bizi desteklesin sađol deriz. Yeterli destek oldu, olmadý tartýþmasý abestir; yeterli ifades sýnýry yoktur. Azerbaycan halen Rus tehdidi altýnda bulunuyor. Bakü-Ceyhan projesi bu riski artýryyor. Azerbaycan ile Türkiye arasýnda nasýl bir iliþki hayal ediyorsunuz?

Bir kere Türkiye ile Azerbaycan arasýnda vize olmasýný kabul edemiyorum. Vize kalkmalý. Ýki tarafta da çýkartýlan bürokratik engeller nedeniyle iliþkilerimiz istediđimiz noktada deđil. Türkiye ile Azerbaycan konfederasyona gitmeli, birleþmeli. Sýnýrlarý kaldýrmaýyyz. Ýki ülkenin vatandaþlarý serbestçe çalyþabilmeli. Bakü-Ceyhan hattýnýn yapýlmasýný Rusya hazmedemiyor. Az petrolü var, dýparý satamýyor. Biz kardeþ Türkiye ile petrolümüzü paylaþmak isteriz. Türkiye ve Azerbaycan arasýnda askeri iþb ile Ermenistan arasýnda olan seviyeye çýkartýlmalý. Saldýrmazlyk anlaþmasý, Rusya'nýn Azerbaycan'a müdahale imkanlarýný kaldýryr. TSK ve NATO Azerbaycan'da askeri üslerini kurmalý. Azerbaycan NATO üyesi olmalý. Azeri ordusu en modern silahlarla donatýlmalý. Ýki ülkenin halký birdir, ayný duygu ve düþüncelere sahiptir. Türkiye'yi vataným kabul ediyorum. Ben Atat askeriyim. Karabađ sorununa nasýl çözüm bulunabilir? Kanla verilen toprak ancak kanla alýnabilir. AGÝT, yıllardýr diplomati oyunlarla bizi oyalýyor. Kadim toprađýmýz Karabađ'ýn masada satýlmasýna gözyummayýz. Bunun için 239 tepkilatý birleþtirerek Mukavemet Hareketi'ni kurduk. Bunun amacý halkýmýzy psikolojik olarak muhtemel bir savaþa hazýrlamaktýr, siyasi bir maksad

yoktur. Kafkasya'da ikinci Ermeni devleti kurulmaya çalışılıyor. Ermenistan zaten Rusya'nın oyuncağı, marşası. Dünyada bir milyon yeni devlet kurduğu görülmemiştir. Bu oyun tutmayacak. Ermenilere, Karabağ'da ancak kültürel özerklik verilebilir. Son dönemlerde İran'daki Azeri Türkleri için çalışmalarıңызı hızlandırdınız? İran, 21. yüzyılda nasıl bir değişim geçirecek? Dünyada 40 milyon Azeri Türkü'nün hiçbir yerde kaydı yok. Ne BM'de ne de YKÖ'de. Ortada bir vurdumduymazlık var. Bunu ortadan kaldırmaya çalışıyoruz. Türk folklor ve kültürünü korumak benim görevimdir. Asimilasyon politikalarına rağmen Azeri Türkler, Türklük ruğunu yitirmedi. Tahran rejiminin örneği 4 milyon Türk, değişik ülkelere dağıldı. İran'da özerklikten yana. Bir kısmı ise bağımsızlık istiyor. Güney Azerbaycan hareketi geçtiğimiz yüzyılda üç defa kanlı biçimde bastırıldı. Bir çepit KGB rejimi var. Rus sistemi nasıl çöktüyse insan fıtratı ile uyumsuz bu baskı rejimi de son bulacaktır. ABD de İran'daki rejimi yıkmak değil yumuşatmak, liberalleştirmek istiyor. İranlılar da demokratik dünyanın dâhilinde kalamayacakları anlamaya başladılar. Sovyetler Birliği dağılacak dediminde bana deli gözüyle bakıyorlardı. Şimdi de İran'daki sistem liberalleşti. Azeri Türkleri demokratik haklarını elde edecekler diyorum. (Zaman-5/08/2000) Alıntılar : kimkimdir